

CZU: 821.135.1.09"19"(092)Istrati P.

AUTENTICITATEA REPORTAJULUI ROMÂNESC ÎN LIMBA FRANCEZĂ

Diana VRABIE,
Universitatea de Stat Alecu Russo din Bălți

L'authenticité du reportage roumain en langue française

Résumé *Le livre de Panait Istrati, Spovedanie pentru învinși, peut être considéré comme le "roman" de relations de l'auteur avec l'Union soviétique, tout en étant la "carte de visite" de l'écrivain citoyen, combattant pour la liberté et la justice sociale. L'authenticité du reportage dérive de la reconstruction basée sur la mémoire de l'auteur, de retour à Paris, après seize mois dans l'U.R.S.S., mais et de la sincérité de ton. Écrit en langue française et construit sur la dimension européenne, Spovedanie pentru învinși peut être considéré une combinaison assez aléatoire entre le journal et le pamphlet.*

Mots clés

reportage, authenticité, sincérité, dimension européenne, pamphlet, journal

Abstract *Panait Istrati's book, Spovedanie pentru învinși, can be considered the "novel" of the relations of the author with the Soviet Union, being also the "card" of the citizen writer, fighter for freedom and social justice. The authenticity of the report derives from the reconstruction based on the author's memory, returned to Paris after sixteen months in the U.S.S.R., and also from the sincerity of his tone. Written in French language and built on the European report size, Spovedanie pentru învinși,*

can be interpreted as a pretty random connection between the journal and pamphlet.

Keywords *report, authenticity, sincerity, European dimension, pamphlet, journal*

*Jos cu poezii! Jos zidurile!
Să vie cel cu o mie de ochi, o mie de urechi,
o mie de picioare, o mie de telegrame,
o mie de condeie, o mie de expresii, o mie de
pistoale. SĂ VIE REPORTERUL!*

Paul Sterian, *Poezia agresivă sau despre poemul-reportaj*

Dincolo de faptul că Franța a avut o contribuție decisivă în perioada interbelică, în marcarea unei cotituri calitative în arta românească, prin marile sale modele (Balzac, Sthendal, Proust, Gide), ea a constituit și un pivot cultural dominant în materie de reportaj. De data aceasta modelele vin din patrimoniul “marelui reportaj” reprezentat de Albert Londres, Edouard Helsey, Ludovic Naudeau, Blaise Cendrars, Paul Morand, Georges Simenon ș. a.

Ca și în cazul romanului, reportajul românesc din perioada interbelică se afla pe calea tatonării febrile a propriei identități, care zăbovea să prindă chip. Antecedentele firave îl situau într-o neconcordanță stânenitoare față de mutațiile decisive din presa franceză.

În 1830, Gheorghe Asachi publica în *Albina românească* extractul din *Jurnalul călătorului moldovean*, inaugurând astfel ampla serie a reportajului românesc de călătorie în lume, pe care o vor ilustra în timp Spătaru Milescu, Dinicu Golescu, Dimitrie Bolintineanu, Alexandru Odobescu, Vasile Alecsandri, Nicolae Filimon, Cezar Petrescu, Demostene Botez, Geo Bogza, Zaharia Stancu Eugen Barbu ș.a.

Până după primul război mondial, însă, nu se putea vorbi decât accidental de conștiința exactă a existenței diferențiate a reportajului în general și a celui literar. Reportajul era confundat cu relatarea efemeră, nota de călătorie, pamfletul sau cu darea de seamă asupra unor evenimente.

Unul dintre primele apeluri la revitalizarea scrisului prin reportaj îl constituie *Manifestul activist către tinerime* (1924) al *Contemporanului*, în care se susținea că: “Un bun reportaj cotidian înlocuiește azi orice lung roman de aventuri sau de analiză”. Astfel, eforturile noastre de sincronizare cu reportajul european se remarcă odată cu apariția zgomotoasă a genului, în cercul avangardei literare a anilor '20-30 și continuă odată cu formarea unei elite gazetărești, în special după 1933.

Între timp, dezbaterile franceze asupra reportajului se încheiaseră de multă vreme, genul își consolidase statutul, devenind chiar una dintre formulele sigure de a obține succesul la public. Nedumerește această întârziere față de “modelul francez”, dacă avem în vedere puternicul impact pe care îl avea cultura franceză asupra celei românești în deceniile care preced prima mare conflagrație mondială. Cert este că primele dezbateri asupra reportajului pornesc tot din rândurile fostei avangarde, prin contribuția lui Geo Bogza, care scrie *Introducere în reportaj*, eseu care “îi justifică opțiunea și, în același timp, oferă și o privire asupra reportajului în contextul jurnalisticii moderne și al frământărilor sociale ale epocii.” (Ciobotea, 2012: 92)

Pe acest fundal firav, necristalizat suficient, apare în librării, la 15 octombrie 1929, în colecția “Temoignages”, cartea lui Panait Istrati, *Spovedanie pentru învinși*, “romanul” relațiilor autorului cu Uniunea Sovietică. Imediat, Partidul Comunist Francez, prin organul său “L’humanité”, dă semnalul atacurilor, la care se raliază toată presa de stânga din Occident.

Ce reprezintă această carte în contextul operei istratiene? Este « cartea de vizită » a scriitorului cetățean Panait Istrati, combatant pentru libertate și dreptate socială. Cu sacrificiu de sine, el a dezoăluit – printre primii – opiniei publice mondiale, cangrena care rodea dictatura comunistă, pusă în slujba unei caste – « nomenclatura » – ce trăia în opulență, în timp ce poporul era asuprit, înfometat și exploatat. (Istrati, 1990: 6)

După 11 ani de sejur în Occident, Panait Istrati declanșează o campanie vehementă împotriva valorilor occidentale, reorientându-se spre realitățile din primul stat din lume al muncitorilor și țăranilor. Astfel, în anul 1927, pleacă în U.R.S.S., în calitate de invitat la sărbătorile celei de-a X-a aniversări de la revoluție. După încheierea festivităților, împreună cu unii dintre membrii delegațiilor străine, face o excursie pe traseul Moscova-Ucraina-Georgia-litoralul Mării Negre.

La înapoierea din U.R.S.S., Panait Istrati declară: “Nu voi mai crede într-un viitor mai bun, decât în ziua când revoluția va fi făcută sub semnul copilăriei” (*Ibidem*: 32), arătându-se foarte sceptic față de învățătura socialistă, roasă de putreziciunea birocratică –

lepădătură care, – ieri moderată, azi fanatică; ieri bălăcindu-se în « marxism », azi în « leninism » – ne arăți aceeași figură stupidă, te adeverești cu totul neînduplecată, înfițe-ți adânc ghearele în ceafa masei cu călușul în gură și sabotează astfel cea mai frumoasă operă de justiție socială. (Ibidem: 25)

Deziluziile sunt atât de profunde, încât cartea i se revarsă de la sine pe hârtie. În pofida încercărilor prudentului său prieten, Romain Rolland, de a-i tempera elanul sincerității, Panait Istrati se arată neînduplecat: “Știu că trebuie să scriu cartea” – și așterne spovedania omului intrat către sfârșitul vieții în dezacord sentimental cu sine însuși, dar și cu cei din jur, pentru că

Învinși sînt oameni care se află cîtred sfîrșitul vieții în dezacord sentimental cu cei mai buni semeni ai lor. Sînt unul dintre acești învinși. Și fiindcă există o mie de feluri în a fi în dezacord sentimental cu semenii săi, precizez că este vorba aici de acea penibilă despărțire, care aruncă un om în afara unei clase, după o întreață viață de aspirații comune cu această clasă și cu sine-însuși. (Ibidem)

Dincolo de faptul că *Spovedanie pentru învinși* face parte din reconstituirea bazată pe memoria autorului, întors la Paris, după șaisprezece luni în U.R.S.S., aceasta poate fi considerată o îmbinare destul de aleatorie între jurnal și pamflet. Așa cum literatura sa este autobiografică în proporții impresionante, reportajul său este pamflet în combinații surprinzătoare:

Pot oare să te menajez, lepădătură mârșavă? Pot face public, că am venit la tine în felul cel mai dezinteresat și a fost cît pe-aici să mă bagi în buzunarul tău! Pot, – ca să-ți fac plăcere și pentru așa-zisa « să nu dați arme burgheziei », – să disprețuiesc mulțimea pe care tu o calci în picioare... (Ibidem: 26)

Reportajul său dobîndește “o alură pamfletară într-un crescendo remarcabil, pe măsură ce iluzia se risipește și realitatea începe să invadeze imaginarul construit de propagandă și de reminiscențele literaturii socialiste.” (Ciobotea, 2012: 93)

Spovedaniile fruste ale lui Panait Istrati relevă toate datele obiective și subiective ale unei experiențe umane care a gustat din înfrîngerea morală. Tendința spre reportizare se explică, în general, prin necesitatea scriitorilor trecuți prin experiențe decisive de a-și exprima cu exactitate trăirile de care au fost marcați, în mod netransfigurat, reușind totodată să atingă profunzimile, ca și în ficțiune.

Descins din tradiția unui jurnalism preponderent pamfletar, Istrati nu se poate menține multă vreme în limitele prea înguste ale povestirii întâmplărilor într-o succesiune clară. Timpul cronologic este mereu bulversat de memoria afectivă care solicită noi afânări digresive: “Acum douăzeci și șapte de ani, într-o mahala a Brăilei, am auzit vorbindu-se pentru prima oară despre dreptate”. (*Ibidem*: 13) Trașant, autorul chiar le anunță pe alocuri: “Aici, o paranteză este necesară” (*Ibidem*: 15) sau “Și-acum, iertați-mi această paranteză”. (*Ibidem*: 20) Unicul filonul ordonator este memoria afectivă a reporterului, care reasează evenimentele, dându-le sens unitar.

Autorul revelează lumii o realitate așa cum o trăiește și o interpretează el însuși, ca martor și actor al evenimentelor, racordându-se astfel spiritului reportajelor europene. Albert Fouillé definea, spre exemplu, reportajul drept o răsturnare a lumii, dar una menită să găsească perspectivele ce se deschid spre adevăr. Este tocmai ceea ce încerca să facă Panait Istrati în călătoria sa în U.R.S.S., amestecându-se printre oameni, încercând să pătrundă rațiunile puterilor mari, observând culisele tenebroase, vizitând spitalul de tuberculoși “Sotiria”, închisoarea “Singros”, gustând din ciocnirile stradale *etc.*

Documentarea lui a însemnat călătorie, sute de convorbiri, vizite în case sau instituții, trăirea unor experiențe personale, iar la urmă, refacerea întregului traseu din perspectiva unui eșec al crezului politic. Este o reconstituire realizată din perspectiva unei idei dominante, ceea ce reasează întâmplările într-o ordine menită să lumineze un adevăr. (Ciobotea, 2012: 93)

Dimensiunea europeană a reportajului lui Panait Istrati este consolidată și de faptul că autorul nu privește realitatea pur și simplu, ci o suspectează, găsind unghiul care inversează rolurile sociale și acordă un acces sporit spre culisele evenimentelor.

Reportajul devine pentru Panait Istrati un mijloc de a găsi sursa obsesiei sale, o modalitate de a răspunde unei întregi societăți frământate. În acest sens, reportajul lui Panait Istrati ajunge să se identifice, ca și pentru Geo Bogza, cu “cel mai bun corectiv al esteticii turnului de fildeș”, într-o epocă în care “tragedii care privesc mase întregi de oameni așteaptă să fie exprimate în scris.” (Bogza, 1957: 19-20)

Autorul nu își propune să povestească din afară, ci să participe la povestea care prinde contur ca subiect. Or subiectul nu este nici pe departe unul agreabil, întrucât este menit să restabilească dreptatea acolo unde societatea, prin instituțiile ei, a gafat grav. Astfel, *Spovedanie pentru învinși* constituie

un început spectaculos pentru reportajul politic românesc, chiar dacă a fost scris în limba franceză și publicat la Paris. Sau cu atât mai mult, căci în această carte este vorba, printre altele, despre dimensiunea europeană a reportajului românesc. (Ciobotea, 2012: 93)

Om de opinie, care nu a învățat jocul retragerii rușinoase, Panait Istrati, prin *Spovedanie pentru învinși*, contribuie în mod decisiv la fundamentarea reportajului românesc, racordat la marile modele europene, dar și la formarea unei elite gazetărești.

Bibliografie

- Bogza, Geo (1957), *Introducere în reportaj. Scrieri în proză*, vol. II, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București.
- Ciobotea, Radu (2012), *Reportajul. Tehnici de redactare*, Editura Cartier, Chișinău.
- Istrati, Panait (1990), *Spovedanie pentru învinși*, cuvânt înainte și traducere de Alexandru Talex, Editura Dacia, Cluj-Napoca.